

ROLUL ANALIZEI CONTEXTUALE ÎN STUDIUL LEXICAL

Tatiana BABIN-RUSU

Catedra Filologie Germană

The present article focuses in general on some aspects and particularities of the problem of meaning from the point of view of contextual analysis.

Analiza semantică bazată pe trăsături contextuale a fost propusă de mulți lingviști, printre care O.Duchàcek [1], E.Coșeriu [2], S.Berejan [3], J.Lyons [4], A.Bidu-Vrânceanu, N.Forăscu [5] cu unele diferențe terminologice sau metodologice. În prezentul articol, vom face câteva remarce, privind eficiența analizei contextuale din perspectiva studiului lexical.

În general, prin studiul contextelor se verifică identitatea sau nonidentitatea de sens a două unități [6]. Se obține astfel o precizare a analizei componențiale, stabilindu-se identitățile și diferențele semantice într-un context dat, ceea ce înseamnă relevarea caracterului funcțional al opozițiilor stabilite. Altă perspectivă rezidă în faptul că prin analiza contextuală a unităților lexicale se determină compatibilitățile și incompatibilitățile lor combinatorii, cercetate în plan semantic, și nu sintactic [7]. Unele principii care prezintă interes pentru analiza lexicală sunt menționate de autoarea G.Pană-Dindelegan, și anume:

a) analiza contextuală poate fi aplicată din diferite perspective, având „posibilitatea de a concepe și de a specifica contextul în diferite feluri”, în funcție de aspectul concret urmărit de cercetător;

b) analiza contextuală poate fi concepută circular, ca suită a etapelor de cercetare, pentru că, uneori, „se dovedește insuficientă” și este necesar să fie completată cu o analiză semantică;

c) analiza contextuală este considerată utilizabilă „numai pentru o limbă cunoscută, rolul ei fiind explicativ, nu și descriptiv” [8].

Analiza contextuală este utilizată de noi din perspectiva dezambiguizării contextuale a lexemelor, aceasta fiind deosebit de importantă, mai ales, în cazul cuvintelor polisemantice. Deoarece materialul analizat reprezintă adjectivele a căror utilizare este condiționată gramatical de prezența unui alt termen, relațiile contextuale sunt fundamentale pentru încadrarea cuvântului într-o anumită clasă paradigmatică.

În cele ce urmează, vom prezenta unele relații dintre sistemul semantic reflectat de câmpul lexico-semantic MÂNDRU și câmpul lexico-semantic STOLZ analizate și actualizarea lor în vorbire. Credem că această investigație reprezintă interes din două perspective: pe de o parte, se verifică valabilitatea datelor descrierii propuse la nivelul limbii și, pe de altă parte, vom urmări în ce măsură vorbirea dispune de mijloace suplimentare care completează sistemul. Pornim de la premisa că în construirea oricăror enunțuri concrete este necesară cunoașterea și respectarea în anumite limite a sensului descriptiv al cuvintelor, așa cum acesta apare în relațiile paradigmatic determinate într-o limbă oarecare. Dat fiind însă că alegerea unui lexem și combinarea lui în enunț cu alte lexeme e liberă și ea, între anumite limite paradigmatic și sintagmatic, ne interesează, în primul rând, condiționarea semantică a acestor combinații. În contextele concrete care uneori exprimă pur și simplu valorile semantice ale microsistemului respectiv, alteori acestea se precizează în mod cvasipleonastic. În alte situații, pot să apară caracteristici semantice care nu sunt desemnate în mod explicit de lexemele respective la nivelul sistemului.

De cele mai multe ori, „actualizarea în context a lexemelor (studiate) confirmă trăsăturile semantice pertinente la nivelul sistemului, combinațiile contextuale aducând însă mai multă precizie” [9]. Dacă e să ne referim la analiza contextuală a câmpurilor lexico-semantic, problema aplicării acestui tip de analiză se pune diferit, de la un câmp la altul, în funcție de anumiți factori, unul din aceștia fiind factorul gramatical, și anume partea de vorbire analizată. „Contextul este mai important în cazul anumitor părți de vorbire (adjective, verbe) și dacă sensurile analizate sunt secundare”, sunt de părere lingviștii A.Bidu-Vrânceanu, N.Forăscu [10]. „Adjectivele realizează sensuri diferite după contextul mai restrâns sau mai larg, în care sunt plasate”, susțin autorii [11].

În cazul cuvintelor polisemantice, de exemplu, contextul nu numai că dezambiguizează sensurile respective, dar și completează elementele distinctive prin determinanți, uneori exprimați redundant, care pot depăși definiția lexicografică respectivă.

Ne vom referi, în primul rând, la hiperonimul „mândru”, care formează câmpul lexico-semantic în limba română și care realizează sensuri diferite în funcție de context:

„M â n d r u și *mulțumit* ca orice învingător, Ion simțea totuși un gol ciudat în suflet” [12]. „M-am *bucurat* nespus și m â n d r u am fost de faptul că firea le-a rânduit pe toate în așa fel, că, oricât și oriunde l-ar mâna soarta pe om..., scrisul îi va rămâne pururea același” [13]. „La urma urmei se știa că legionarii nu numai că nu se fereau, dar erau chiar m â n d r i că sunt legionari și Ștefan, dacă ar fi fost, i-ar fi putut răspunde pe față: da, așa este, ei și?” [14].

În aceste contexte, se actualizează primul sens al cuvântului „mândru”, caracterizat prin trăsăturile semantice /sentiment/, /încredere în/, /calități proprii/, /satisfacție/.

În următoarele exemple, se precizează sensul al doilea al adjectivului, adică trăsăturile /sentiment/, /încredere în/, /calități proprii/, /considerație/:

„Prevestește mereu musafiri m â n d r i și două picături mici brăzdează obrazul tatei” [15]. „Eu îs m â n d r u , Ilenuță. Nu mai vreau să mă întâlnesc cu tine noaptea pe ascunselea, ca hoțul.” [16]. „Sunt m â n d r u că *am onoarea* să comand asemenea ofițeri viteji...” [17].

Cel de-al treilea sens, definit de dicționare prin semele /sentiment/, /încredere în/, /calități proprii/, /exagerare/ îl găsim în contextele:

„Apoi n-ai strâns tu banii de la feciori? N-am strâns, încheie Gheorghe m â n d r u și *batjocoritor*, punând sticla la gură și trăgând o dușcă zdravănă” [18]. „Anton al tău e om m â n d r u ?” [19]. „Multe se țin m â n d r e și stau ele închise în casă, dar și flăcăii parcă încep să aibă ponogul găinilor” [20]. „Sărântoc ți-a trebuit, de sărântoc să ai parte!... Uite-! Uite-l ce m â n d r u - i !” [21]. „În mijlocul lumii frământate numai avocații, cu gențile umflate de acte, pășeau siguri, m â n d r i , ca niște bondari într-un mușuroi de furnici speriate” [22].

În unele contexte, adjectivul „mândru” realizează sensul popular, definit de dicționare prin trăsăturile /caracteristică adjectivală/, /frumos/:

„Fetele ... stăteau astfel cu pleoapele peste ochi și arătau nespus de m â n d r e și de *frumoase*” [23]. „Badea Arion s-a minunat, cum de n-a văzut până acum, cât i-a slăbit cea mai m â n d r ă fată” [24]. „Uncheșul a cerut și pentru mine asemenea tacâmuri de la căpitanul de nemți și când *m-am împodobit*, m-am simțit mai tare și mai m â n d r u ” [25].

Am menționat mai sus că uneori contextul actualizează sensuri care nu sunt precizate și specificate de dicționare. În următorul exemplu, datorită comparației „ca un vultur”, adjectivul „mândru” realizează semul /vitejie/, sem nemarcat la nivelul sistemului:

„Înaintea lor, m â n d r u *ca un vultur*, își arăta tuturor dinții frumoși și albi, ca niște fasole de zahăr, Micandru al țigăncii” [26].

Alt sens, actualizat de semul /afecțiune/, îl găsim în exemplul care urmează:

„Bine însă că te-a luminat Dumnezeu și ai stat pe loc, că de puneau mâna pe tine, m â n d r u l mamei, vai Doamne!” [27].

Mesajul nu se va schimba dacă vom înlocui adjectivul „mândru” cu locuțiunea adjectivală „dragul mamei”. Vom avea: „...că de puneau mâna pe tine, *dragul mamei*, ...”.

Următorul context redă trăsătura semantică /sârguință/, care, de asemenea, nu este marcată la nivelul sistemului:

„M â n d r ă fată, m â n d r ă și cuminte, *saltă pământul sub călcâiul ei*” [28].

Studiul și analiza contextelor scoate în evidență însă și situații contrarii: contextul este astfel construit, încât nu servește la precizarea sensului lexemului. În acest caz, „ambiguitatea este înțeleasă ca o calitate a textului literar, care lasă cititorului posibilitatea mai multor lecțiuni, a unei decodări complexe” [29]. În asemenea cazuri, textul în mod intenționat nu conține elementele necesare identificării:

„Măi, să fii m â n d r u , măi, auzi? M â n d r u să fii, cum e smicica în codru primăvara [30].

Un alt cuvânt polisemic, analizat în câmpul lexico-semantic MÂNDRU, este adjectivul „dâr”. Și aici contextul are rolul de a accentua un sens, dintre cele trei definite de dicționare. De exemplu:

„Dar îndată ce se uita împrejur, curajul îi pieria și înțelegea că războiul acesta nesfârșit cere voinici *vânjoși*, d â r z i , *neîmpăcați*, care luptă fără a-și da seama și fără încetare” [31].

Aici contextul redă trăsătura semantică /vitejie/, care este precizată și de reluarea ei în cvasisinonimele *vânjoși*, *neîmpăcați*:

„D â r z i și *neînduplecați* sunteți însă ca două săbii ce nu încap într-o teacă” [32].

În acest exemplu, este actualizat cel de-al doilea sens, definit prin trăsătura /încăpățănare/, accentuat și de sinonimul *neînduplecați*.

Următorul sens, redat de trăsăturile /încredere în/, /calități proprii/, /exagerare/ sens, cu care termenul „dârz” a intrat în câmpul lexico-semantic analizat, îl găsim în contextul:

„Îl salută învăluindu-l cu privirea, apoi își înălță gâtul și bărbia și trecu d â r z pe lângă ceilalți, părăsind odaia” [33].

Uneori, pentru a stabili exact care sens al unui cuvânt polisemantic este actualizat, este necesar să avem un context mai larg, ca și în exemplul:

„T r u f a ș , fiul cel mic al lui Năstase râse încet, cu o semeție care se vedea că o împrumuta nu de la scârbitul de taică-său, ci de la unchiu-său Aristide” [34].

Am observat că există momente când contextul are rol de auxiliar în interpretarea semantică a lexemelor, servind la actualizarea unei trăsături sau nuanțe de sens, modelând-o și precizând, totodată, valoarea semantică a lexemului. De exemplu, în textele următoare, m â n d r u caracterizat paradigmatic prin semul /grad nedefinit/ realizează un alt sens rezultat din modelarea trăsăturii graduale:

„Dar nu mai găsi nimic și, după o pauză scurtă, repetă mai apăsat: Sunt m â n d r u ...foarte m â n d r u ” [35].

Trăsătura /încredere în/ este apreciată aici ca fiind prezentată într-un /grad mare/, fiind precizată și de reluarea lexemului.

„Gheorghe era foarte v e s e l și m â n d r u și se uita din când în când la Nicolae Tătaru să-l surprindă cât e de supărat” [36].

Lexemul „vesel” care, la nivel paradigmatic, este definit prin trăsătura /grad mic/ realizează în acest context semul /grad mare/ datorită determinativului *foarte*. Aceeași trăsătură graduală o avem și în contextele:

„Nicolae intră în curtea școlii, foarte m â n d r u de pălăria pe care o avea pe cap și de cureaua cu cataramă albă cu care era încins peste cămașă” [37]. „Simțise că eu continuam s-o iubesc ca la început, îmi întorsese spatele la ușă, foarte m â n d r â că putea s-o facă” [38].

În anumite îmbinări contextuale, unele lexeme realizează sensuri speciale, exprimând valori marcate de trăsături semantice neidentificabile la nivelul analizei paradigmatică. Astfel, termenul „îngâmfat” realizează în contextul care urmează trăsătura semantică /prostie/, datorită determinantului *prost*:

„Și cu noi ar fi vrut să reglementeze chestiunea Basarabiei, dar noi, î n g â m f a ț i și *proști*, n-am vrut să ne ducem la masa de tratative, ne-am dus la Paris...” [39].

Și lexemele din contextele de mai jos nu se mai diferențiază semantic, păstrându-și numai caracteristicile lor comune:

„Păi sigur că sunt, ce credeai tu? o să-i răspundă el b â ț o s și încă *supărat* de câte a îndurat din partea lor” [40]. „Și toate-s gata, ca să petreceți aicea cu pace, domnia voastră și nepotul domniei voastre. Văd că-i un domnișor *frumos și f u d u l*” [41].

Sunt des înregistrate situațiile în care autorul insistă asupra sensului unui lexem prin selectarea unui sinonim al acestuia. Acest termen conține toate caracteristicile semantice ale primei unități, de exemplu:

„Curând după logodnă sosi în Parva un locotenent de vânători imperiali, foarte ț a n ț o ș și *încrezut*, feciorul judecătorului ungar” [42]. „Cam f u d u l flăcău îi Sidor acela și *încrezut*, grozav *încrezut!*” [43].

„În schimb Bacaloglu era mult mai s e m e ț și mai *înfatuat* decât pe vremea când se ocupa cu uciderea directă a șobolanilor” [44].

Contextul servește adesea și la actualizarea și precizarea relației de antonimie dintre doi sau mai mulți termeni. Un exemplu de actualizare a unei relații obișnuite de antonimie, stabilită la nivelul sistemului, o găsim în contextele:

„Am muncit, am avut grijă să ajungi un om care să nu fie *slab* ca mine, dar nici s e m e ț ca taică-tău! S e m e ț în prostie. Cum era mai rău!” [45]. „Din *umilă* și *plângăreață* devine iar ț a n ț o ș și o b r a z n i c ă ” [46].

Aici contextul servește și la actualizarea relației de antonimie dintre lexemul *plângăreață* și ț a n ț o ș ă , o b r a z n i c ă , termeni pe care nu îi considerăm drept contrapuzi în mod normal. Aceștia apar, prin urmare, ca antonime ocazionale sau contextuale.

Analiza componentială a inventarului lexical, care formează câmpul lexico-semantic STOLZ, a scos în evidență complexitatea și diversitatea rezultatelor obținute. Acestea însă pot fi completate și precizate cu date semantice suplimentare, dacă aplicăm analiza contextuală a câmpului. În următoarele exemple, semele variabile semantice /satisfacție/, /considerație/ și /exagerare/ ale termenului „stolz”, hiperonimul câmpului analizat, sunt actualizate numai contextual:

„Tim setzte sich s t o l z und *strahlend* und Doktor Mantelsack schrieb eine wohl befriedigende Note hinter seinen Name” [47]. „Vater, [...] wir haben hier heute so heiter bei einander gesessen, wir haben einen schönen Tag gefeiert, wir waren s t o l z und *glücklich* in dem Bewusstsein, etwas geleistet zu haben, etwas erreicht zu haben” [48].

Aceste contexte pun în evidență trăsătura semantică /satisfacție/, accentuată și de alți determinanți imediați cum sunt *strahlend* și *glücklich* sau a unor explicații suplimentare ca „in dem Bewusstsein, etwas geleistet zu haben, etwas erreicht zu haben”.

„Kinds-Anna ist ebenfalls mit eingetreten und mit zusammengelegten Händen an der Tür stehen geblieben: in weißer Schürze, mit ölicher Frisur, Gänseaugen und einer Miene, in der sich die strenge Würde der Beschränktheit malt. „Die Kinder“, erklärt sie, s t o l z auf ihre Pflege und Unterweisung, „entziffern sich wunderbar” [49].

Contextul dat, destul de larg, reprezentat de mai multe fraze cu caracter explicativ, actualizează trăsătura semantică /considerație/, care este accentuată mai ales de substantivul abstract *die Würde*.

Cel de-al treilea sem /exagerare/ îl găsim în contextul:

„...links eine Hand wie auf dem Theater hochwerfend, alle fünf Finger sprechen lassend: „Kommt nur, ihr s t o l z e n Briten!” [50].

Trebuie să menționăm că termenul s t o l z cu acest sens este rar întâlnit în textele literare de orice gen sau în vorbire. Din exemplele selectate pentru această unitate lexicală, mai mult de jumătate revin sensului actualizat de semul /satisfacție/, determinat de cele mai multe ori de sinonimele *glücklich*, *zufrieden*, *froh* etc.

În contextul unor substantive abstracte care sunt antonime adjectivului analizat, acesta din urmă scoate în evidență și chiar intensifică valoarea lui semantică. Observăm din exemplul:

„...in einem solchen Lande ist es leicht, h o c h m ü t i g zu scheinen, Tom! Akklimatisieren? Nein, bei Leuten ohne *Würde*, *Moral*, *Ehrgeiz*, *Vornehmheit* und *Strenge*...” [51].

În interpretarea semantică, contextul imediat sau mai larg are adesea rolul de auxiliar. Se actualizează unele trăsături de sens, astfel precizându-se valoarea semantică a lexemului. În textul următor, z u f r i e d e n , caracterizat paradigmatic prin semele /satisfacție/ și /grad nedefinit/ realizează un alt sens, rezultat din modelarea trăsăturii graduale în funcție de context:

„Ach Betsy, sie ist z u f r i e d e n mit sich selbst; das ist *das solideste Glück*, das wir auf Erden erlangen können” [52].

Trăsătura semantică /satisfacție/ este actualizată în context ca fiind prezentă într-un /grad maxim/ și nu unul /nedefinit/. Același fenomen îl observăm și în textele:

1. „Zunächst bin ich *sehr* f r o h , verheiratet zu sein und einen eigenen Hausstand begründet zu haben” [53]. 2. „Antonie Grünlich war f r o h , dass Sievert Tiburtius zur Zeit der einzige Geistliche im elterlichen Hause war, [...] sie war *mehr als* f r o h ” [54]. 3. „*Sehr* b e f r i e d i g t von diesem Vorschlage lehnte sich Thomas zurück” [55]. 4. „...was selbstverständlich mit jederlei Respekt bemerkt werden sollte, denn die Familie war *hoch* a c h t b a r und die Firma war von höchster Bonität...” [56].

În aceste exemple, se actualizează semul gradual /grad mare/ al termenilor f r o h , b e f r i e d i g t și a c h t b a r , paradigmatic nedefiniți gradual, prin determinanții *sehr* și *mehr als*. În contextul doi, se observă și un alt fenomen. Pentru a preciza sensul lexemului f r o h , acesta este reluat gradual, astfel fiind marcat mai puternic sub aspectul intensității. În unele contexte, termenul al doilea este un sinonim, ca și în exemplele următoare:

„Das Volk, e n t z ü c k t über den *glücklichen* Verlauf der Revolution, zog wohlgelaunt umher” [57]. „Ach, wie f r o h , wie g l ü c k l i c h , wie hoffnungsvoll e n t z ü c k t er über jedes geringste Anzeichen dieser Lebenstüchtigkeit war...” [58].

Uneori o anumită trăsătură semantică este pusă în evidență contextual, prin opoziția unui termen cu alți termeni. De exemplu:

„...zwölfeinhalb wäre er, säße in der Quarta, käme jetzt aus Latein heran und trüge sich als ein richtiger kleiner, fleißiger, auch etwas *frecher* und h o c h m ü t i g e r Conradiner” [59].

Termenul h o c h m ü t i g , definit paradigmatic prin trăsăturile /încredere în/, /calități proprii/, /valoare proprie/, /exagerare/ capătă semul /obraznic/, propriu termenului *frech*, astfel intensificându-se valoarea semantică a primului lexem. De asemenea, putem afirma că în contextul dat lexemele nu se mai diferențiază semantic. În combinație reținem numai trăsăturile lor comune a căror prezență redundantă este suficientă, diferența dintre ele nemaifiind importantă în situația dată. Același fenomen îl observăm și în exemplul următor:

„...wenn du dich überwinden könntest, einmal nicht gar zu *kriegerisch* und h o c h m ü t i g in die Luft zu blicken” [60].

În unele contexte, lexemele își pierd trăsăturile lor semantice, definite paradigmatic, lăsându-se să se înțeleagă alte caracteristici, proprii altor termeni din aceeași paradigmă. De exemplu:

„Diese Frau, die kurze Zeit vorher noch *zu hochmütig* gewesen wäre, um dem Wunsch ihres Herzens oder ihrer Sinne zu gehorchen...” [61].

Aici, *hochmütig* poate fi interpretat ca „arrogant” sau „überheblich”, ce se caracterizează prin /dispreț/, /superioritate/, /distanțare/, seme care nu definesc lexemul analizat.

Un alt fenomen, observat în unele contexte, este trecerea de la un sem modal la altul. De exemplu:

„Als er mich gestern besuchte, tat er erst längere Zeit geheimnisvoll, fischte dann das neunmal gefältelte Papier aus der Brusttasche, reichte es mir *strahlend*, schon *selbstgefällig*” [62].

În acest context, *strahlend* are trăsătura semantică /apreciere în plus/ care trece în /apreciere în minus/ la următorul determinant. Observăm că în contextul dat se actualizează relația de antonimie dintre acești termeni care exprimă valori semantice ce, de fapt, nu sunt realizate paradigmatic. Același fenomen îl atestăm și în textul următor:

„...wo ich mich und meine Herkunft und meine Erziehung und Alles in mir ganz und gar verleugnen lernen müsste, nur um *glücklich* und *zufrieden* zu erscheinen – das nenne ich *unwürdig*, das nenne ich *skandalös*, will ich dir sagen...!” [63].

O altă situație înregistrată este aceea în care autorul insistă asupra sensului unui lexem prin selectarea unui sinonim al acestuia, termen care repetă astfel toate trăsăturile semantice ale primei unități, de exemplu:

„Andererseits aber empfand er, dass der Zorn des Vaters weit *würdiger* und *respektabler* sei, und war [...] im Grunde ganz einverstanden mit ihm...” [64]. „Er glänzte von oben so *stolz* und *glücklich* aus seinen beiden schwarzen Bärten” [65].

Prin relație cu alți termeni din context, se precizează sensul lexemelor *anerkannt* și *stolz* din exemplele de mai jos. Contextul conține o trăsătură semantică, oarecum redundantă, care contribuie la precizarea sensului prin insistență:

„...er war ein *allgemein anerkannter* Kunstkenner” [66]. „Zu Anfang war ich *wahrhaftig stolz*, mit ihnen so im ganz gewöhnlichen Leben sprechen zu können” [67].

Din cele prezentate mai sus, rezultă că contextul, în primul rând, realizează valorile semantice caracteristice la nivel de sistem, dar, de cele mai multe ori, acesta (contextul) are și o capacitate creatoare, exprimând chiar mai mult decât valorile semantice distinctive la nivelul sistemului. Și situațiile ambigue pot fi considerate tot ca o îmbogățire la nivelul vorbirii a schemei semantice care ține de nivelul limbii. Suntem de părere că și redundanța, realizată paradigmatic și sintagmatic, reprezintă o particularitate a sistemului semantic cercetat. Ilustrările privind analiza contextuală a unor termeni din câmpurile lexico-semantice MÂNDRU și STOLZ ne permit să evidențiem și importanța acestora ca modalitate de rafinare și completare a analizei componentiale. Analiza semantică, întreprinsă mai sus pe baza textelor concrete, demonstrează și faptul că așa-numitele „reguli” semantice corespunzătoare sistemului stabilit, pornindu-se de la dicționare, se respectă în fond. Această idee reprezintă, de fapt, esența problemei și, din observările făcute, constatăm că actualizarea semantică în orice text și din orice punct de vedere este mult mai complexă.

Referințe:

1. Duchâcek O. Précis de sémantique française. - Brno: Universita J.E.Purkyne, 1967.
2. Coșeriu E. L'étude fonctionnelle du vocabulaire. Précis de lexicologie // Cahiers de lexicologie. - 1976. - Vol. 29. - No2. - P.5-23.
3. Бережан С.Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц. - Кишинев: Штиинца, 1973.
4. Lyons J. Eléments de sémantique. - Paris: Larousse, 1978.
5. Bidu-Vrănceanu A., Forăscu N. Modele de structurare semantică. - Timișoara: Ed. Facla, 1984.
6. Ibidem, p.28.
7. Ibidem, p.29.
8. Pană-Dindelegan G. Reflecții asupra modalității contextuale de analiză a sensului // Limba română. - 1976. - Nr.2. - P.125-132.
9. Bidu-Vrănceanu A. Structura vocabularului limbii române contemporane. - București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1986, p.280.
10. Bidu-Vrănceanu A., Forăscu N. Op. cit., p.197.
11. Ibidem, p.241.
12. Rebreanu L. Ion. - Chișinău: Ed. Hyperion, 1992, p.316.
13. Druță I. Scrieri I: Horodiște. - Chișinău: Ed. Literatură artistică, 1989, p.20.
14. Preda M. Delirul. - București: Ed. Cartea Românească, 1975, p.129.

15. Druță I. Scrieri I: Ultima lună de toamnă. - Chișinău: Ed. Literatură artistică, 1989, p.494.
16. Lupan Ana. La cântatul cucușilor. - Chișinău: Ed. Lumina, 1966, p.308.
17. Rebreanu L. Pădurea spânzuraților. - Chișinău: Ed. Hyperion, 1993, p.63.
18. Rebreanu L. Ion, p.36.
19. Vasilache V. Povestea cu cucușul roșu. - Chișinău: Ed. Hyperion, 1993, p.138.
20. Preda M. Delirul, p.29.
21. Rebreanu L. Ion, p.247.
22. Ibidem, p.279.
23. Preda M. Moromeții. I. - București: Ed. Cartex Serv., 2004, p.112.
24. Lupan Ana. Op. cit., p.378.
25. Sadoveanu M. Zodia cancerului. - Chișinău: Ed. Hyperion, 1993, p.55.
26. Lupan Ana. Op. cit., p.245.
27. Rebreanu L. Pădurea spânzuraților, p.111.
28. Lupan Ana. Op. cit., p.23.
29. Forăscu N., Bidu-Vrânceanu A. Sistem și actualizare în semantică // Analele Universității. - București: Limba și literatura română, XXXII, 1983, p.68.
30. Lupan Ana. Op. cit., p.78.
31. Rebreanu L. Ion, p.378.
32. Ibidem, p.370.
33. Sadoveanu M. Zodia cancerului, p.236.
34. Preda M. Moromeții. II. - București: Ed. Cartex Serv., 1997, p.90.
35. Rebreanu L. Pădurea spânzuraților, p.63.
36. Rebreanu L. Ion, p.318.
37. Preda M. Moromeții I, p.179.
38. Preda M. Cel mai iubit dintre pământeni I. - Chișinău: Ed. Literatură artistică, 1990, p.445.
39. Ibidem, p.412.
40. Preda M. Moromeții I, p.239.
41. Sadoveanu M. Zodia cancerului, p.14.
42. Rebreanu L. Pădurea spânzuraților, p.26.
43. Druță I. Scrieri I. Așteptare. - Chișinău: Ed. Literatură artistică, 1989, p.180.
44. Preda M. Cel mai iubit dintre pământeni II. - Chișinău: Ed. Literatură artistică, 1990, p.84.
45. Ibidem, p.134.
46. Lupan Ana. Op. cit., p.197.
47. Mann Th. Buddenbrooks, S.728.
48. Ibidem, p.47.
49. Mann Th. Unordnung und frühes Leid. 192-234 p. // Kaschnitz, M.L. Deutsche Erzähler des 20. Jahrhunderts. - Suhrkamp Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1994, S.204.
50. Grass G. Die Blechtrommel. - Deutscher Taschenbuch Verlag, Göttingen, 1997, S.305.
51. Mann Th. Buddenbrooks, S.387.
52. Ibidem, p.164.
53. Ibidem, p.303.
54. Ibidem, p.292.
55. Ibidem, p.302.
56. Ibidem, p.294.
57. Ibidem, p.194.
58. Ibidem, p.629.
59. Grass G. Op. cit., p.172.
60. Mann Th. Buddenbrooks, S.599.
61. Roth J. Stationschef Fallmerayer, p.234-263 // Kaschnitz, M.L. Deutsche Erzähler des 20. Jahrhunderts. - Suhrkamp Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1994, S.257.
62. Grass G. Op. cit., p.88.
63. Mann Th. Buddenbrooks, S.385.
64. Mann Th. Tonio Kröger, p.47-106 // Novellen. - Moskau: Proswescenie, 1964, S.51.
65. Mann H. Eugenie oder Die Bürgerzeit. - Berlin: Ullstein Taschenbuch, 1981, S.59.
66. Mann Th. Buddenbrooks, S.17.
67. Ibidem, p.261.